

Arbeidstøy, fottøy og tekstil

Risikovurdering for brudd på grunnleggende menneskerettigheter i produksjon av arbeidstøy, fottøy og tekstil.

Innhold

Oppsummering.....	3
Sektor- og bransjeinitiativ	5
Arbeidstøy og andre tekstilprodukter	7
Vernesko	10
Vernehansker.....	14
Støvmaske for engangsbruk.....	16
Kilder	Feil! Bokmerke er ikke definert.

Innledning

DFØs Høyrisikoliste har som formål å gi informasjon om produktkategorier med høy risiko for brudd på grunnleggende menneskerettigheter i leverandørkjeden. Rapportene utgjør grunnlaget høyrisikolisten og gir dybdeinformasjon om risiko og leverandørkjede om hver produktkategori. Rapportene blir kontinuerlig oppdaterte.

Alle rapporter inneholder en oppsummert vurdering av risiko for produktkategorien, samt delkapitler for hvert produkt i kategorien. Alle produktene har en risikomatrix som sier noe om grad av risiko for de ulike nivåene av leverandørkjeden: Lav – Middels – Høy – Svært høy. Graderingen av risiko er basert på en vurdering av alvorsgrad og sannsynlighet for at risikoen inntreffer, og har som mål å gi veiledning om hvor den største risikoen befinner seg i leverandørkjeden.

Lav	Middels	Høy	Svært høy
------------	----------------	------------	------------------

Se [Høyrisikolisten | Anskaffelser.no](#) for mer informasjon rapportene, inkludert avgrensninger, metode for risikovurderinger og kildebruk.

Oppsummering

Produktkategorien dekker arbeidstøy til både innendørs og utendørs bruk, fottøy og vernesko, vernehansker, støvmasker og tekstilprodukter som brukes iblant annet helsevesenet.

Produksjonen av både tekstil og vernetøy er konsentrert i Asia. Store produsenter og eksportører omfatter Kina, Bangladesh, India¹, Indonesia og Thailand, men enkelte produkter blir også i stor grad produsert i Europa, som Sentral- og Øst-Europa.²

Følgende produkter har blitt vurdert i denne kategorien:

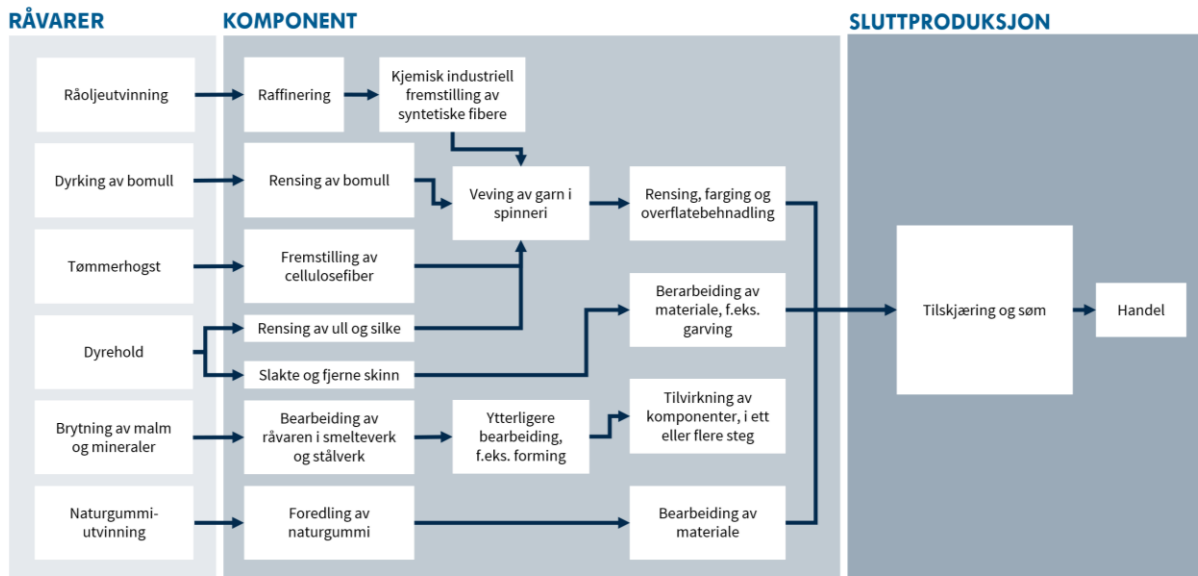
Produkt	Total risiko	Sammenstilling	Komponenter	Råvare
Arbeidstøy og andre tekstilprodukter	Høy	Høy	Høy	Svært høy
Vernesko	Middels	Middels	Middels	Høy
Vernehansker	Høy	Høy	Høy	Svært høy
Støvmasker for engangsbruk	Middels	Middels	Middels	Høy
TOTAL RISIKO	Høy	Høy	Høy	Svært høy

Total risiko for brudd på menneskerettigheten anses som høy for hele produktkategorien, med svært høy risiko på råvarenivå. Arbeidstakere i høyrisikoland som Kina, Indonesia, India, Pakistan og Bangladesh, og spesielt de som arbeider i fottøy- og lærindustrien, er utsatt for svært høy risiko for å bli tvunget til å arbeide lange dager, ofte med håndtering av farlige kjemikalier. Barnarbeid er ikke uvanlig. India er for eksempel ett av landene med høyest forekomst av barnarbeid.³ Mange arbeidere rapporterer inntektsnivåer under en såkalt «levelønn».⁴ Selv om noen av de viktigste eksport- og produksjonslandene har ratifisert ILO kjernekonvensjonene om arbeidstakerrettigheter⁵, er det vanlig med begrensninger i organisasjonsfriheten, og arbeidstakere som uttrykker vilje til å danne eller melde seg inn i en fagforening, blir ofte sagt opp eller truet på en eller annen måte.⁶

Manglende sikkerhet på arbeidsplassen er også et alvorlig problem, som fører til mange dødsfall og skader (spesielt i Bangladesh) på grunn av, for eksempel byggekollapser og branner.⁷ Arbeidsforholdene kan være farlige og primitive, og bransjen håndterer et stort spekter av ulike materialer og stoffer, inkludert bomull, polyester, lær, rayon og vanlige stoffer som benzen, krom, osv. Garverier bruker særlig store mengder kjemikalier som er skadelige for arbeidstakerne.⁸ Gjennom hele leverandørkjeden er det dermed også risiko for negativ miljøpåvirkning fra farlige kjemikalier, overforbruk av vann i områder med vannmangel og vannforurensning.⁹

Leverandørkjeden i tekstil- og fottøyindustrien er både lang og kompleks, og det er vanskelig å tegne et eksakt bilde. Tekstiler kan bestå av ulike typer materialer som plante-, dyre-, cellulose- og syntetiske fibre og stegene i produksjonen varierer basert på type materialer. Produksjonen er generelt sett arbeidsintensiv fra utvinning av råvarer til fremstilling, produksjon og detaljhandel.¹⁰ Illustrasjonen under bør sees på som en generell oversikt over stegene i produksjonen, som vanligvis kan komme opp i fem nivåer.

Arbeidstøy, fottøy og tekstil

Tekstilindustrien har høy grad av konkurranse og prispress,¹¹ noe som i praksis har ført til at selskaper og underleverandører innlater seg på rask og billig produksjon.¹² Produksjon er ofte satt ut og handel mellom fabrikk er vanlig, for eksempel i ulike østasiatiske land. Komponenter til samme produkt kan derfor hentes fra ulike fabrikk og land. Det er viktig å merke seg at råvarene til særlig ikke-syntetiske tekstiler ofte produseres av småbønder i for eksempel land som India, Bangladesh, Usbekistan, Vietnam, Tyrkia og Kina.¹³

Mange leverandører og produsenter av arbeidstøy uttaler at de er kjent med risikoene og har implementert etiske retningslinjer, samt at de gjennomgår og reviderer/besøker leverandørene sine for å redusere risikoene. Det er derimot høy risiko for korrupsjon i tekstilindustrien i form av for falskede rapporter fra revisjoner av fabrikk, samt falske sertifikater, lisenser og sikkerhetssertifikater.¹⁴

Sektor- og bransjeinitiativ

Navn og beskrivelse	Tilbyr
<p>amfori BSCI og BEPI er to samarbeidsinitiativ drevet av Amfori. BSCI (Business Social Compliance Initiative) omfatter arbeidsforhold i globale leverandørkjeder og BEPI (Business Environmental Performance Initiative) dekker miljø blant produsenter og bønder. Amfori er en medlemsorganisasjon som tilbyr diverse verktøy, sosiale revisjoner, støtte og opplæring til medlemmer.¹⁵</p>	<p>BSCI sosiale revisjoner av leverandører, online plattform for oppfølging av leverandører og bærekraftsarbeid, støtte og opplæring for medlemmer.</p>
<p>Sedex er en medlemsorganisasjon som jobber med arbeidsforhold i globale leverandørkjeder. Organisasjoner tilbyr støtte og en online plattform der medlemmer bla. kan se og dele resultater på sosiale revisjoner. SMETA (Sedex Members Ethical Trade Audit) er Sedex sin metode for sosiale revisjoner.¹⁶</p>	<p>SMETA sosiale revisjoner, online plattform for oppfølging av leverandører, støtte og opplæring for medlemmer.</p>
<p>SA8000 Standard er et sosialt sertifiseringssystem ledet av Social Accountability International. Den kan brukes i alle industrier og baserer seg på FNs Verdenserklæring om menneskerettigheter, ILO konvensjoner og nasjonal lovgivning. Sertifiseringen fokuserer på styringssystemer og kontinuerlig forbedringsarbeid i virksomheter.¹⁷</p>	<p>SA8000 sosial sertifisering, opplæring, program og partnerskap innen flere risikotema.</p>
<p>ACCORD (om brann- og byggesikkerhet i Bangladesh) er et initiativ for å sikre tryggere arbeidsplasser for ansatte ved fabrikker i Bangladesh, gjennom en juridisk bindende avtale undertegnet av en rekke aktører. Krever gjennomføring av sikkerhetsinspeksjoner på fabrikker og rapportering av funn og resultater offentlig.¹⁸</p>	<p>Juridisk bindende avtale som selskap kan inngå.</p>
<p>Global Organic Textile Standard (GOTS) er en global økologisk tekstil- og sertifiseringsstandard for økologisk bomull og miljømessig og sosialt ansvarlig produksjon.¹⁹</p>	<p>Tekstilsertifisering for økologisk bomull og ansvarlig produksjon.</p>
<p>Better Cotton Initiative (BCI) er et medlemsbasert initiativ som søker å forbedre arbeidsforhold og bærekraft i bomullsindustrien. Tilbyr ulike retningslinjer og støtteprogram langs leverandørkjeden.²⁰</p>	<p>Better Cotton prinsipper og kriterier, opplæringsprogrammer for produsenter og bønder.</p>

<p>Oekotex er et globalt test- og sertifiseringssystem for tekstilprodukter i alle produksjonsstadier. Sertifiseringen betyr at tekstilet i det ferdige produktet er fritt for usunne kjemikalier.²¹</p>	<p>Tekstilsertifisering for kjemikaliebruk.</p>
<p>Fair Trade er en sertifisering for rettferdig handel som inkluderer menneskerettighetskriterier. Bruken av plantevernmidler og kjemikaliebruk er begrenset, men ikke forbudt.²²</p>	<p>Produktsertifisering av en rekke råvarer, inkludert bomull.</p>
<p>Nordic Ecolabeling – Svanemerket er det offisielle nordiske miljømerke som jobber med å redusere miljøpåvirkningen til produkter og tjenester gjennom hele livssyklusen. Virksomheter kan sertifiser sine varer med svanemerket ved å oppfylle produktspesifikke miljøkrav. EU Ecolabel er tilsvarende merkeordning i EU.²³</p>	<p>Miljøsertifisering av varer og tjenester, tilbyr et nettverk for miljømerket innkjøp</p>
<p>Clean Clothes Campaign er et internasjonalt nettverk som har som mål å forbedre arbeidsforholdene for arbeidere i tekstil- og klesindustrien. Kampanjen jobber med en rekke aktører som forbrukere, regjeringer, bedrifter og arbeidstakere i klesindustrien.²⁴</p>	<p>Lobbyvirksomhet, mobilisering av forbrukere, støtte til arbeidstakere.</p>
<p>IPEC (International Programme on the Elimination of Child Labour) er et program under ILO som arbeider for avskaffelse av barnearbeid ved å gi støtte til land med et høyt antall barnearbeidere.²⁵</p>	<p>Internasjonalt program for reduksjon av barnearbeid, har operasjoner i ulike land.</p>
<p>Partnership for Cleaner Textile (PaCT) er et samarbeidsprogram som støtter tekstilfabrikker i Bangladesh for å implementere miljøvennlige produksjonsmetoder. Gjelder hele verdikjeden – spinning, veving, prosessering og sying.²⁶</p>	<p>Tjenester og verktøy som kan benyttes av tekstilfabrikker.</p>

Arbeidstøy og andre tekstilprodukter

Total risiko	Sammenstilling	Komponenter	Råvare
Høy	Høy	Høy	Svært høy

Montering	Asiatiske land: Kina, Vietnam ²⁷ , India, Bangladesh ²⁸ , Pakistan, Thailand ²⁹ EU-land: Nederland, Frankrike, Storbritannia, Italia, Belgia, Østerrike, Portugal, Tyskland, Litauen, Estland ³⁰ Østeuropeiske land: Estland, Latvia, Serbia, Ungarn ³¹ Russland ³² Andre: Egypt, Tyrkia
Komponent	Syntetisk stoff (polyester, nylon, akryl, rayon): Kina, Tyskland, USA ³³ Plast, akryl: Belgia, Sør-Korea, USA, Tyskland ³⁴ Polyestergarn og -stoff: Kina, Sør-Korea, De forente arabiske emirater ³⁵ Bomullsstoff/tekstil: Kina, India, Italia, Tyskland, Bangladesh ³⁶ Pakistan, USA ³⁷ Ikke-vevd stoff: Europeiske land, Kina, Nord-Amerika ³⁸ Syntetiske organiske fluoriserende opplysende stoffer: Kina, Tyskland, India ³⁹ Reflekterende materialer (silika og kvartssand): USA, Belgia, Tyskland ⁴⁰
Råvare	Bomull: Kina, India, USA, Pakistan, Brasil, Usbekistan ⁴¹ Råolje: Store produsenter er Saudi-Arabia, Russland, Irak, Canada, Nigeria ⁴² Kvarts: Kina, Tyrkia, India, Spania og Brasil ⁴³

Produktet

Utendørs arbeids- og verneklær sikrer tilstrekkelig beskyttelse av arbeidstakernes krav til yrkesmessig helse og sikkerhet, for eksempel bukser, jakker og vester⁴⁴. Materialene som brukes i klærne, er både naturlige og syntetiske fibre.⁴⁵

Innendørs arbeidstøy omfatter mange ulike typer uniformer og antrekk, eksempelvis forklær, kjortel, labfrakker, operasjons-/arbeidskitler og operasjons/arbeidsbukser. Sengetøy og håndklær er andre typer tekstilprodukter som brukes i helsevesen, sykehjem og sykehus.⁴⁶ Materialene som brukes er i hovedsak vevd bomull (også for sengetøy og håndklær) og polyester. Uniformer og tekstiler kan imidlertid være til engangsbruk, og være laget av ikke-vevd stoff.⁴⁷ Håndklær veves i en spesiell prosess for å gjøre stoffet mykt.⁴⁸

Syntetifibre, for eksempel nylon, polyester og akryl, er laget ved hjelp av polymerisering av ulike kjemikalier der polymerene er produsert fra råolje.⁴⁹ Visse verneklær er impregnert med flammehemmere som tilvirkes av ulike kjemikalier⁵⁰, eller har reflekterende materialer der kvarts er en viktig råvare.^{51,52} Naturfiberen som hovedsakelig brukes er bomull.⁵³ Klor- og/eller hydrogenperoksidløsninger brukes til å bleke bomull. Det brukes kjemisk avledede fargestoffer til å farge garnet og/eller stoffet.⁵⁴

Leverandørkjeden

Leverandørkjeden for tekstiler og klær omfatter en rekke trinn, inkludert behandling av råvarer for bearbeiding av natur- eller syntetifibre i garn og tekstiler, ferdigbehandling med bleking, farging, trykking, og bearbeidingen av stoff til klær.⁵⁵

Ifølge enkelte leverandører, er de prioriterte landene for produksjon av arbeidstøy Kina, Thailand og Vietnam.⁵⁶ Pakistan, Kina og India er ledende i produksjonen av vevd bomull.⁵⁷ I 2015 stod Kina for 66 prosent av den globale produksjonen av syntetiske fibre.⁵⁸ Kina bidro også til 45 prosent av den globale eksporten av syntetiske stoffer i 2016.⁵⁹ Kina er også den største eksportøren av kvarts globalt, og Norge er en av de største importørene.⁶⁰

Pakistan er den største leverandøren av klær for helsepersonell og pasienter, samt sengetøy og håndklær.⁶¹ Bortsett fra Pakistan, er noen av de fremste eksportørene av håndklær og sengetøy Tyskland, Kina, Tyrkia, Brasil, India og Portugal.⁶²

Risiko

Menneske- og arbeidstakerrettigheter

Forholdene i generell klesproduksjon i Sørøst-Asia, Kina, Pakistan, Bangladesh og India preges ofte av lange arbeidsdager, lave lønninger, mangel på fagforeningsrettigheter og mange fremmedarbeidere fra landområdene som er sårbare for misbruk og diskriminering. Kvinner utgjør et flertall av arbeidstakere og diskriminering, trakassering og kjønnsbasert vold er utbredt i tekstilindustrien verden rundt.⁶³ De største utfordringene i den pakistanske klessektoren er mangelen på arbeidstakerrettigheter, for eksempel farlige arbeidsforhold i fabrikker som er utsatt for brannrelaterte ulykker, fravær av kontrakter.⁶⁴

Det er stor risiko for at bomull fra Kina blir produsert gjennom tvangsarbeid. 85% av all bomull i Kina produseres i Xinjiang regionen hvor det har blitt rapportert at Uygurbefolkning holdes i interneringsleirer.⁶⁵ Kina eksporterer store mengder med bomullsråvarer til omkringliggende land som produserer bomullstøy, og dermed fungerer som mellomledd, noe som begrenser sporbarhet.⁶⁶ Senest i 2021 ble det rapportert om slavelignende forhold innen bomullsdyrking i India⁶⁷, dette er også omtalt generelt i den indiske og usbekiske landbrukssektoren. Et vanlig problem er at arbeidsinnvandrere settes i gjeld, som i praksis fører til de må utføre tvangsarbeid for å komme seg ut av gjelden.⁶⁸

Barnearbeid er utbredt i kles- og tekstilindustrien i Kina, India, Thailand, Vietnam og Bangladesh.⁶⁹ Bomullsdyrking er kjent for å ha barnearbeid i betydelig omfang blant annet i Kina, India, Pakistan og Usbekistan. Barn i Pakistan, spesielt jenter, jobber lange dager i sesongene for såing og høsting.⁷⁰ Urimelig overtid, lave lønninger og seksuell trakassering er vanlig for barn som jobber på indiske bomullsfarmer.⁷¹ Arbeidsforholdene og de lave lønningene for kvinner i tekstilindustrien, for eksempel i Bangladesh, virker også ofte negativt inn på rettighetene og skolegangen til barna deres.^{72,73}

I tilfeller der produksjonen av verneklær finner sted innen Europa, vurderes risikoen som lavere enn i asiatiske land. Likevel tjener ikke klesarbeidere i for eksempel Serbia og Ungarn nok til å dekke sine grunnleggende behov, til tross for at de arbeider urimelig overtid under farlige arbeidsforhold og opplever mishandling fra ledelsen.⁷⁴ Det blir rapportert om fagforeningsfiendtlige aktiviteter i øst-europeiske land, inkludert Romania, hvor gule

fagforeninger⁷⁵ kan forekomme.⁷⁶ Det har også vært rapporter om lønn under minstelønn og mangel på ordentlige arbeidskontrakter for kvinnelige klesarbeidere i Storbritannia.⁷⁷ I Tyrkia har det tidligere blitt dokumentert bruk av syriske flyktninger, inkludert barn, i klesfabrikker. De er svært sårbare for utnyttning og misbruk i form av lav lønn, urimelig overtid, mangel på velferd og ytelse.⁷⁸

Råolje som brukes i plastproduksjon blir utvunnet en rekke steder over hele verden med svært begrenset sporbarhet. Oljeutvinning er knyttet til sosial og miljømessig risiko i Saudi-Arabia, Russland, De forente arabiske emirater og Nigeria, herunder mangel på fagforeningsrettigheter, dårlige arbeidsforhold, seksuell misbruk og tvangsarbeid.^{79,80} I 2022 ble det rapportert om økt bruk av russisk råolje i polyesterproduksjon i Kina og til dels India, og det er sannsynlig at sluttproduktene kjøpes av flere store internasjonale klesmerker.⁸¹

Helse og sikkerhet

En stor del av verdens tekstilproduksjon skjer i Bangladesh.⁸² Kollapsen av tekstilfabrikken Rana Plaza i Dhaka i 2013 er en av de største industrielle ulykkene i moderne tid, og skyldes blant annet dårlig byggesikkerhet. Over 1000 arbeidere døde, mens 2500 ble alvorlig skadet.⁸³ ACCORD-initiativet ble opprettet for å sikre tryggere arbeidsplasser i Bangladesh, men farlige arbeidsforhold forekommer fortsatt.⁸⁴

I indiske fabrikker som utfører tekstilfarging er det mangel på kunnskap om mulige helsekonsekvenser og mangel på bruk av personlig verneutstyr under håndtering av kjemikalier ved farging og bleking. Arbeidstakere står dermed i fare for sykdommer i hud og lever, samt respiratoriske sykdommer.⁸⁵ Eksponering for kjemikalier er også en risiko i produksjonen av plastdeler, samt risiko for branner og eksplosjoner i fabrikker og forurensning.⁸⁶ Gruvedrift og bearbeiding av kvarts for å produsere silika og glass kan føre til silikose og lungekreft.⁸⁷

Påvirkning på miljø og lokalsamfunn

Bomullsdyrking og produksjon er svært vann- og kjemikalieintensiv.⁸⁸ Plantevernmidler brukes ofte i overdreven grad i bomullsåkrene i India og Kina (falske plantevernmidler brukes også i India⁸⁹), med negative virkninger på miljø og helse.⁹⁰ Videre medfører bearbeiding av ubehandlet rå bomull til tekstiler bleking og farging, med bruk av giftige kjemikalier og tungmetaller som er skadelige for miljøet.⁹¹ Mangel på rensanlegg for avløpsvannet fra fabrikker som utfører farging, fører til utslipp av kjemikalier og forurensning av vannmasser.⁹²

Livssyklusanalyser av tekstilprodukter viser at 80% av klimapåvirkningen skjer i produksjonsfasen grunnet høy bruk av fossilt brensel. Særlig produksjon av polyesterprodukter har høy risiko for å bidra til klimapåvirkning, både som følge av råvareutvinning og de energikrevende prosessene som kreves for å omdanne råstoffet til et ferdig stoff.⁹³ I tillegg krever produksjonsprosessen for polyester kjemikalier som er giftige og kan ha negativ påvirkning på folkehelsen, spesielt for arbeidstakerne og for omgivelsene i høyrisikoland.⁹⁴ For å gjøre stoffene myke og fleksible, brukes det ftalater⁹⁵, som er hormonskadelig og/eller klassifisert som giftig for reproduksjon.⁹⁶

Vernesko

Total risiko	Montering	Komponenter	Råvare
Middels	Middels	Middels	Høy

Montering	<p>De største skoprodusentene generelt: Kina, India, Vietnam⁹⁷</p> <p>Vesteuropeiske land: Italia, Tyskland,⁹⁸ Spania, Portugal⁹⁹</p> <p>Øst- og sentraleuropeiske land: Albania, Makedonia, Bosnia-Hercegovina, Slovakia og Romania,¹⁰⁰ Polen¹⁰¹ Romania¹⁰², Polen¹⁰³</p>
Komponent	<p>Komponenter: Italia, Spania, Portugal, Romania, Polen,¹⁰⁴ Albania¹⁰⁵</p> <p>Syntetisk og bomullsstoff/komponent: Kina, Tyskland, USA,¹⁰⁶ India, Brasil, Italia¹⁰⁷</p> <p>Garvet lær: Italia, Spania, Tyskland, Pakistan, Kina, Brasil, India, Bangladesh¹⁰⁸</p> <p>PVC: De viktigste produsentlandene er Kina, USA, Japan¹⁰⁹</p> <p>Neopren: De viktigste produsentlandene er Japan¹¹⁰, Kina, Tyskland¹¹¹</p> <p>Aramidfiber: De viktigste produsentlandene er Japan, USA, Sør-Korea¹¹²</p> <p>Stålkomponenter: Italia, Tyskland,¹¹³ Kina, Japan, India¹¹⁴</p>
Råvare	<p>Bomull: De viktigste produsentlandene er Kina, India, USA, Pakistan, Brasil, Usbekistan¹¹⁵</p> <p>Olje: De viktigste produsentlandene er Saudi Arabia, Russland, De forente arabiske emirater, Canada, Nigeria¹¹⁶</p> <p>Storfeoppdrett for dyrehud: Frankrike, Tyskland, Nederland,¹¹⁷ Brasil, India, Kina, USA¹¹⁸</p> <p>Gummi (lateks): Thailand, Indonesia, Vietnam, India¹¹⁹</p> <p>Jernmalm: Kina, Brasil, Australia, Russland, India¹²⁰</p> <p>Bauksitt (aluminiummalm): Australia, Kina, Brasil, Guinea¹²¹</p>

Produktet

Yrkessko omfatter flere typer arbeids- og vernesko, støvler, sandaler, gummistøvler, tøfler, joggesko og innleggssåler. Denne risikovurderingen fokuserer på vernesko. Vernesko omfatter sko med tåbeskyttelse, sko med spikertramp, sko med innersåle i stål, sko som beskytter mellomfoten, sko som beskytter mot elektrisitet, og vann- og varmebestandige vernesko.¹²² Vernesko inneholder bomull, polyester, gummi, ulike typer plast og lær, nettingstoff, inkludert aluminium og jern for å sikre støtte og stabilitet.¹²³ Tåbeskyttelsen/platen under sålen er laget av stål, aluminium, aramidfiber som kevlar eller kompositt.¹²⁴ Produksjonen av fottøy er generelt intens når det gjelder bruk av kjemikalier.¹²⁵

Leverandørkjeden

Leverandørkjeden for sko, herunder yrkessko og vernesko, er ofte lang og kompleks. Råvarer (dyrehud, rågummi, syntetisk polymer, tekstil, mineral og kjemikalier), produksjon av

komponenter (oversåle, hæler, skaft, tråder osv.), montering (skjæring, søm av deler, fabrikkasjon og sluttbearbeiding) utgjør leverandørkjeden.¹²⁶ De ulike delene av produksjonen forekommer vanligvis på forskjellige steder¹²⁷, mens komponenter og materialer kan stamme fra hele verden. Selv om 65 prosent av verdens sko blir produsert i Kina, blir vernesko i større grad produsert i europeiske land, med Tyskland og Italia som storprodusenter.¹²⁸ Delene over sålen blir ofte produsert i lavlønnsland, for eksempel India og Brasil, men også i østeuropeiske land som Albania.¹²⁹ Ståltåen/platen under sålen blir hovedsakelig produsert i Italia og Tyskland.¹³⁰

Det er vanlig praksis blant skomerker og produsenter innen EU (for eksempel Italia) å sende materialer som er skåret til på forhånd, slik som lær, til fabrikker i Øst- og Sentral-Europa for montering. Skoene blir deretter sendt tilbake for merking og pakking, og EU (eller eksempelet Italia) blir oppgitt som produksjonsland. Det kan derfor være vanskelig å vite hvilket land skoene har blitt montert i.¹³¹

Italia, Spania og Tyskland er ledende i produksjonen av lær, spesielt for arbeidssko¹³², men læret kan også komme fra India, Pakistan, Brasil og Bangladesh.¹³³ Disse landene eksporterer behandlet og/eller garvet lær.¹³⁴ Italia og Tyskland, som også er store lærprodusenter, får sannsynligvis råhud fra europeiske land. For eksempel eksporterer Frankrike 80 prosent av landets råhud til Italia.¹³⁵

Risiko

Det er knyttet risiko til alle nivåer i leverandørkjeden. Selv om europeiske land dominerer de siste produksjonstrinnene for vernesko, er det en mulighet for at den faktiske syingen og montering av skoen foregår i øst- og sentraleuropeiske land, på grunn av ikke-gjennomsiktige praksiser for tjenesteutsetting.

Menneske- og arbeidstakerrettigheter

En rapport fra Change your shoes som dekker skoindustrien i Øst- og Sentraleuropa, avslører lav lønn, noen ganger under den juridiske minstelønnen, urimelig overtid, kjønnsdiskriminering, samt arbeidstakere som ikke kan ta årlig permisjon og som går glipp av trygdeytelser.¹³⁶ Det blir også rapportert om mangel på fagforeninger og fagforeningsfiendtlige aktiviteter fra Øst-Europa.¹³⁷ I tillegg blir det rapportert om lav lønn og begrenset jobbsikkerhet på skofabrikker i Italia.¹³⁸

Det er viktig å merke seg at hvis vernesko er importert fra Kina, India eller andre av de viktigste produsentlandene av sko, er det stor risiko for dårlige arbeidsforhold, mangel på helse og sikkerhet, mangel på fagforeningsrettigheter, lav lønn og urimelig overtid, tvangsarbeid og barnearbeid, samt utnyttning av fremmedarbeidere.

I lærproduksjon i høyrisikoland forekommer det barnearbeid, lav lønn og 18 timers arbeidsdager i høysesongen.¹³⁹ I Pakistan har det blitt rapportert om lange arbeidsdager og lav lønn, samt mangel på helse- og sikkerhetstiltak.¹⁴⁰ Garverier i Italia ansetter arbeidstakere ulovlig uten kontrakter og trygdeordninger – disse arbeiderne blir ofte ikke betalt for alle arbeidstimene og er utsatt for yrkesmessig sykdom og skade.¹⁴¹ Det blir også rapportert om barnearbeid fra kvegdriften i Brasil.¹⁴²

Gummiplantasjer er knyttet til menneskerettighetsbrudd som barnearbeid og tvangsarbeid, inkludert smugling av migranter fra Myanmar¹⁴³. Arbeidsforholdene er dårlige og vanskelige, lønningene er lave og det er mangel på organisasjonsfrihet. Under utvinningen av gummi diskrimineres fremmedarbeidere, blant annet ved at passene deres blir inndratt og at de blir betalt mindre enn andre arbeidstakere.¹⁴⁴

Bomullsproduksjon er også en velkjent høyrisiko-operasjon med risiko for barnearbeid og tvangsarbeid¹⁴⁵, se kapittel om arbeidstøy og tekstilprodukter.

Vernesko som inneholder stålkomponenter vil kunne ha alvorlige risiko menneskerettighetsbrudd, både ved produksjon av komponenter og på gruenivå ved utvinning av metaller. Se mer om risiko for metaller i rapporten for Bygg- og anleggsprodukter.

Helse og sikkerhet

Garving av dyreskinn til lær er en prosess med høy risiko.¹⁴⁶ Kjemikalierne som brukes til garving, er generelt skadelige for miljøet og for dem som arbeider i garveriene. I land som India, Pakistan og Bangladesh er garvingen uformell og dårlig regulert.¹⁴⁷ Det benyttes om lag 200 kjemikalier i garveprosessen, som gir alvorlige helsekonsekvenser for lunger og slimhinner, og kan være kreftfremkallende.¹⁴⁸ Det er flere rapporter om at arbeidstakere i høyrisikoland i Asia som India og Bangladesh blir eksponert for kjemikalier ettersom de mangler personlig verneutstyr, arbeider med bare hender og føtter og får liten eller ingen opplæring i håndtering av kjemikalier.¹⁴⁹

I Øst- og Sentraleuropa er det risiko for dårlig helse og sikkerhet, noe som er avgjørende i den kjemisk intensive produksjonen av sko, samt støy, støv og arbeidsrelaterte helseproblemer.¹⁵⁰ Hvis det brukes stål fra høyrisikoland som India eller Kina er det også risiko for helse og sikkerhet, herunder at arbeidstakerne blir eksponert for skadelige røykgasser, kjemikalier og støv.¹⁵¹

Lim eller klebemidler som brukes til å sette sammen de ulike delene av skoene, inneholder svært sterke løsemidler som er direkte skadelige ved inhalering. Det er også risiko for at fargestoffene som brukes, inneholder tungmetaller, som kan utgjøre en helsefare for arbeidstakere og folk rundt anlegget hvis det slippes ut forurenset vann.¹⁵²

Påvirkning på miljø og lokalsamfunn

Lærproduksjon er knyttet til miljøforurensning ettersom tungmetaller, giftige fargestoffer og kjemikalier kan lekke og forurense jord og vann i nærområdet.¹⁵³ Lær kan også garves vegetabilsk, noe som er mindre skadelig, og denne metoden brukes av noen produsenter.¹⁵⁴ I forbindelse med produksjon av lær, er kvegdriften i Brasil én av hovedårsakene bak avskogingen av regnskogen i Amazonas,¹⁵⁵ i tillegg til at det er en av drivkreftene bak pågående konflikter rundt urfolks landområder.¹⁵⁶

Bomullsdyrking er verdens mest kjemisk intensive jordbruk. Det krever også store mengder vann å dyrke avlingene.¹⁵⁷ Plantevernmidler brukes ofte i overdreven grad i bomullsåkrene i India og Kina

(eller falske plantevernmidler som brukes i India¹⁵⁸), med negative virkninger på miljø og helse.¹⁵⁹

Rågummi behandles med svovel, kalt vulkanisering, som forårsaker alvorlig forurensning hvis det slippes ut i jord og vann. Ved gummiplantasjer i Malaysia og Indonesia er det risiko for eksponering for giftige kjemikalier (inkludert paraquat og glyfosat for gummi).¹⁶⁰

Produksjonen av polyesterfiber som brukes i arbeidstøy og syntetiske materialer som brukes i vernesko, er svært energikrevende og er ikke-biologisk nedbrytbar ettersom råvaren er utvunnet fra råolje.¹⁶¹ Plastprodukter er laget av råolje, og oljesøl, kan føre til helsekonsekvenser og forurensning av jord og vann for de omkringliggende samfunnene. Se mer om miljørisiko for plastprodukter i kapitlet om arbeidstøy og tekstilprodukter.

Vernehansker

Total risiko	Montering	Komponenter	Råvare
Høy	Høy	Høy	Svært høy

Montering	Kina, Pakistan, Indonesia, Sør-Korea, Sri Lanka ¹⁶²
Komponent	<p>Syntetisk og bomullsstoff: Kina, Taiwan,¹⁶³ India, Tyrkia, Bangladesh¹⁶⁴</p> <p>Garvet lær: Pakistan, Italia, Kina, Brasil, India, Bangladesh¹⁶⁵</p> <p>PVC: Kina, USA, Japan¹⁶⁶</p> <p>Neopren: Japan¹⁶⁷, Kina, Tyskland¹⁶⁸</p> <p>Aramidfiber: Store produsentland er Japan, USA, Sør-Korea¹⁶⁹</p> <p>Stål: De viktigste produsentlandene er Kina, Russland, Canada, India, Japan, Tyskland, USA¹⁷⁰</p>
Råvare	<p>Gummi (lateks): Thailand, Indonesia, Vietnam¹⁷¹</p> <p>Bomull: India, Kina, USA¹⁷²</p> <p>Olje: Saudi-Arabia, Russland, De forente arabiske emirater, Canada, Nigeria</p> <p>Jernmalm: Kina, Brasil, Australia, Russland, India¹⁷³</p> <p>Storfeoppdrett for dyrehud: Brasil, India, Kina, USA¹⁷⁴</p>

Produktet

Vernehansker kommer i mange forskjellige fasonger og former for varierende situasjoner og formål. Vanlige materialer i vernehansker er polyester, bomull, syntetisk eller ekte skinn. Hansker som skal beskytte mot kjemikalier, kan inneholde petroleumbaserte materialer som PVC/vinyl og neopren, samt gummi (lateks) og nitril, men disse materialene kan også finnes i vanlige arbeidshansker. For å gi vernehansker beskyttende egenskaper brukes blant annet aramidmaterialer, stål- og glassfiber og andre skjærebestandige materialer¹⁷⁵, samt behandling med brannhemmende stoffer. Noen hansker dyppes i ulike kjemiske polymerer som lateks, polyuretan, neopren eller nitril.¹⁷⁶ Produksjonen av sydde hansker er typisk arbeidsintensiv, mens produksjonen av hansker som dyppes er mer automatisert.¹⁷⁷

Leverandørkjeden

Produksjonen av vernehansker er konsentrert til asiatiske land, med Kina som den dominerende produsenten sammen med Pakistan og Indonesia.¹⁷⁸ Materialer og komponenter som brukes i hansker, hentes vanligvis lokalt¹⁷⁹ og asiatiske land er dominerende. Leverandørkjeden er generelt ikke gjennomiktig, noe som er en risiko i seg selv.

Risiko

Se også kapittel om arbeidstøy og tekstilprodukter, samt vernesko.

Menneske- og arbeidstakerrettigheter

Risiko i land som Kina, India, Bangladesh og Indonesia inkluderer urimelig overtid og lav lønn, korttidskontrakter og begrenset eller ingen tilgang til fagforeningsrettigheter. Fremmedarbeidere er vanlig i Kina, Sør-Korea og India, og står i spesiell fare for å bli utnyttet og diskriminert.

Tvangsarbeid og barnarbeid blir også rapportert fra tekstilindustrien i land som Kina, India og Bangladesh,¹⁸⁰ og er mest utbredt hos underleverandører i leverandørkjedene. I Bangladesh er de fleste tekstilarbeiderne kvinner, og lav lønn og urimelig lang arbeidstid påvirker indirekte barnas rettigheter til helse og anstendige levekår, ettersom mange kvinnelige arbeidere lever i uhygieniske slumområder.¹⁸¹

Lær er et komponent med høy risiko både når det gjelder miljømessige og sosiale aspekter, spesielt i land som India, Bangladesh og Pakistan. Se kapitlet om yrkessko for mer informasjon.

Bomull og gummi er også knyttet til menneskerettighetsbrudd som barnarbeid og tvangsarbeid, inkludert smugling av migranter fra Myanmar.¹⁸² Arbeidsforholdene er dårlige og vanskelige, lønningene er lave og det er mangel på organisasjonsfrihet. Under utvinningen av gummi diskrimineres fremmedarbeidere, blant annet ved at passene deres blir inndratt og at de blir betalt mindre enn andre arbeidstakere.¹⁸³

Syntetiske materialer som brukes i medisinske hansker, utvinnes opprinnelig fra olje. Olje blir utvunnet en rekke steder over hele verden med svært begrenset sporbarhet. Oljeutvinning er knyttet til miljørisiko og sosial risiko i Saudi-Arabia, Russland, De forente arabiske emirater og Nigeria, herunder mangel på fagforeningsrettigheter, dårlige arbeidsforhold og tvangsarbeid, samt oljesøl som fører til helsekonsekvenser og forurensning av jord og vann for de omkringliggende samfunnene.¹⁸⁴

Gruvedrift etter jern inkluderer også risiko i land som Brasil, Kina og India. Risikoer omfatter tøffe arbeidsforhold, mangel på helse og sikkerhet, lav lønn, høyt vannforbruk og negativ miljøpåvirkning. Andre risikoer forbundet med de involverte landene er: mangel på fagforeningsrettigheter og trakassering av organiserte arbeidstakere, konflikter knyttet til lokalsamfunn og urfolks landrettigheter, og i noen tilfeller barnarbeid og tvangsarbeid, særlig i India.¹⁸⁵ Gruvedrift, og oljeutvinning, i høyrisikomiljøer har også vært knyttet til seksuell utnyttning og misbruk av kvinner i omkringliggende områder.¹⁸⁶

Helse, miljø og sikkerhet

Fremstilling av nitril-, neopren- og vinylhansker kan innebære kreftfremkallende kjemikalier som kan gi alvorlige negative virkninger på arbeidstakernes helse.¹⁸⁷ Under vulkaniseringen av hansker kan arbeidstakerne eksponeres både for varme fra pressene og røykgasser fra de oppvarmede gummiproduktene.¹⁸⁸ Hvis avfallsvann ikke blir rensset, er det fare for vannforurensning i nærområdet rundt fabrikkene.¹⁸⁹ Ved gummiproduksjon er det eksponering for giftige kjemikalier i flere av de store produsentlandene.¹⁹⁰

Støvmaskeer for engangsbruk

Total risiko	Montering	Komponenter	Råvare
Middels	Middels	Middels	Høy

Montering	Kina, Storbritannia, USA, Sverige, Tyrkia ¹⁹¹
Komponent	<p>Polypropylen: De viktigste produsentlandene er Kina, Sør-Korea, Saudi-Arabia, Singapore¹⁹²</p> <p>Polyuretan: De viktigste produsentlandene er Kina, Italia, Spania, Tyskland¹⁹³</p> <p>PVC: De viktigste produsentlandene er Kina, USA, Japan, Tyskland, Sør-Korea¹⁹⁴</p> <p>Isoprengummi: De viktigste produsentlandene er Russland, Japan, USA¹⁹⁵</p> <p>Stålstifter: Kina, Tyskland, USA¹⁹⁶</p>
Råvare	<p>Olje: Saudi Arabia, Russland, De forente arabiske emirater, Canada, Nigeria</p> <p>Gummi: Thailand, Indonesia, Vietnam¹⁹⁷</p> <p>Bomull: De viktigste produsentlandene er India, Kina, USA, Brasil¹⁹⁸</p> <p>Aluminium/bauksitt: De viktigste produsentlandene er Australia, Brasil, India, Kina¹⁹⁹</p> <p>Jernmalm: De viktigste produsentlandene er Kina, Brasil, Australia, Russland</p>

Produktet

Engangs pustemaskeer for ansiktet finnes i ulike varianter avhengig av tiltenkt bruk. Ansiktsmaskeer består vanligvis av et filter av polypropylen, en ventil av polypropylen, en ventilmembran av polyisopren (syntetisk gummi), neseklips i aluminium, stålstifter og en stropp i bomull, termoplastisk elastomer eller syntetisk gummi.²⁰⁰ Masketettingen kan være laget av PVC og neseskummet som absorberer svette, er laget av polyuretan.²⁰¹ Lateks kan også brukes, men mange maskeer er lateksfrie og noen inneholder heller ikke metall.²⁰² Produksjonen er i stor grad automatisert.

Leverandørkjeden

Engangsmaskeer blir produsert over hele verden, inkludert i europeiske land. Kina er imidlertid storprodusent og -eksportør.²⁰³ Det er verdt å merke seg at den store aktøren 3M™ monterer mer eller mindre alle vernemaskeene for det norske markedet i Storbritannia og USA.²⁰⁴

Risiko

Menneske- og arbeidstakerrettigheter

Ettersom Kina er en stor aktør på verdensmarkedet, er det knyttet risiko til produksjonsstadiet for pustemasker, selv om risikonivået ligger betydelig lavere hvis produksjonen ligger i Vesten (for eksempel Storbritannia). Fabrikker i Kina har høy risiko for brudd på menneskerettighetene, inkludert tvangsarbeid, gjeldsarbeid og barnarbeid.²⁰⁵ Svært lav lønn og urimelig lange dager er ikke uvanlig.²⁰⁶ Fremmedarbeidere fra landdistrikter utgjør en spesielt sårbar gruppe i fare for å bli utnyttet og diskriminert. Fagforeningsrettigheter blir ikke respektert i Kina.²⁰⁷ Produksjon i Tyrkia innebærer også risiko for fagforeningsfiendtlige aktiviteter og utnytting av fremmedarbeidere.²⁰⁸

Hvis det brukes naturgummi, kommer den sannsynligvis fra plantasjer i Thailand, Indonesia eller Malaysia, hvor det er risiko for bruk av barnarbeid²⁰⁹ eller tvangsarbeid og smugling av migranter fra Myanmar.²¹⁰ Det er også risiko for brudd på ILO-konvensjoner om arbeidsforhold, herunder retten til å danne fagforeninger, retten til å ha permanente kontrakter for permanente jobber, risikoen for at lønnen ikke tilfredsstillende den lovlige minstelønnen, eller ikke er tilstrekkelig til å leve av, og risikoen for at fremmedarbeidere blir diskriminert, herunder at passene deres blir konfiskert og at de får mindre betalt enn andre arbeidstakere.²¹¹

Bomullsproduksjon innebærer høy risiko for bruk av barnarbeid og tvangsarbeid i land som India, Kina og Usbekistan.²¹² Indiske bomullsfarmere risikerer å ende opp med gjeld, spesielt de som dyrker genmodifisert bomull.²¹³ Se mer i kapittel for arbeidstøy og tekstilprodukter.

Risikoer forbundet med gruvedrift i Brasil, India, Guinea, Kina og Jamaica er mangel på fagforeningsrettigheter og trakassering av organiserte arbeidstakere, konflikter knyttet til lokalsamfunn og urfolks landrettigheter, lave lønninger, dårlige arbeidsforhold og i enkelte tilfeller barnarbeid og tvangsarbeid.²¹⁴ I Guinea finnes det rapporter om at hæren har grepet inn og om drap når folk har stilt spørsmål ved selskapets aktiviteter.²¹⁵ Gruvedrift, og oljeutvinning, i høyrisikomiljøer har også vært knyttet til seksuell utnytting og misbruk av kvinner i omkringliggende områder.²¹⁶

Helse og sikkerhet

Det er risiko knyttet til produksjon av termoplast (PVC og polypropylen) og herdeplast-materialer (polyuretan) ettersom de kan være produsert i høyrisikoland som Kina og Russland. Bruken av tunge maskiner øker risikoen for arbeidsrelaterte skader, ulykker og at arbeidstakerne blir eksponert for høy støy. Det brukes høye temperaturer i prosessen, og det er risiko for brannskader, eksplosjoner og brann.²¹⁷ Det er også risiko for eksponering for giftige og kreftfremkallende kjemikalier.

Forholdene når det gjelder helse og sikkerhet i kinesiske fabrikker, er ofte dårlige.²¹⁸ Giftige ugressmidler brukes uten tilstrekkelig verneutstyr på gummiplantasjer i Indonesia og Malaysia.²¹⁹

Hvis avfallshåndteringen er mangelfull, er det risiko for kjemikalielekkasje til omkringliggende vann, noe som kan gi negative virkninger på lokalsamfunnets tilgang til rent vann i området, samt helsekonsekvenser.²²⁰

Olje er råstoffet for plastmaterialene som brukes i pustemasker. Mer om risiko ved oljeutvinning i de øvrige kapitlene.

Påvirkning på miljø og lokalsamfunn

Kinesisk stålproduksjon er en stor bidragsyter til luftforurensning og klimagassutslipp, på grunn av utilstrekkelige enheter for å beskytte mot forurensning, og ved at kull brukes som den viktigste energikilden.²²¹ Forurenset avløpsvann og fast avfall fra stålproduksjonen kan også føre til miljøpåvirkninger i nærområdet, dersom det ikke håndteres på riktig måte.²²²

På råvarenivå er det knyttet miljøkonsekvenser til gruvedrift etter jern og bauksitt i land som Brasil, India, Guinea, Kina og Jamaica. Bauksitt hentes fra dagbrudd, noe som kan føre til utvasking av giftige stoffer, støv- og vannforurensning, jorderosjon, vannmangel og negative konsekvenser for det biologiske mangfoldet.²²³ På Jamaica antas bauksittutvinning å være den største enkeltårsaken til avskoging på øya.²²⁴

Plantevernmidler brukes ofte i overdreven grad i bomullsåkrene i India og Kina (eller falske plantevernmidler som brukes i India²²⁵), med negative virkninger på miljø og helse.²²⁶

-
- ¹ Stariz, Cornelia (2011) [Making the cut? Low-income countries and the global clothing value chain in a postquota and post-crisis world](#), World Bank.
- ² Upphandlingsmyndigheten, [Riskanalys för textil](#), 2021
- ³ Usher, A., Newitt, K & Merouchi, L. (2013) ['Better Cotton and Decent Work: Activities, impacts and lessons learned – Executive summary'](#), Ergon Associates Limited.
- ⁴ Hearson, Martin (2009) ['Cashing in – Giant retailers, purchasing practices, and working conditions in the garment industry'](#), Clean Clothes Campaign, Primavera Quint.
- ⁵ ILO – [Ratifications of fundamental conventions by country](#)
- ⁶ Union to Union [Facket i världen](#), Hentet 2017-12-07
- ⁷ ILO, [Occupational safety and health in the textiles, clothing, leather and footwear sector](#), 2013,. ILO, [Bangladesh: Major ILO programme aims to make garment industry safer](#), The Clean Clothes Campaign, (2012), ['Hazardous workplace: Making the Bangladesh Garment industry safe' WIEGO](#)
- ⁸ ILO, [Textiles, clothing, leather and footwear sector](#). ITGLWF (2012), ['Fair Games? Human rights of workers in Olympic 2012 supplier factories' Play Fair](#), Gangopadhyay et. Al. (2011) ["An Occupational Health Study of the Footwear Manufacturing Workers of Kolkata, India"](#), Kamla-Raj, University of Calcutta, India, Human Rights Watch, [Toxic Tanneries](#), 2012, Swedwatch, [Svenska skor ger spar i miljön – en granskning av miljöeffekterna från garverier i Syd](#), 2009
- ⁹ Upphandlingsmyndigheten, [Riskanalys för textil](#), 2021
- ¹⁰ McNamara, Kerry (2008) ["The Global Textile and Garments Industry: The Role of Information and Communication Technologies \(ICTs\) in Exploiting the Value Chain"](#) Enlightenment Economics, infoDev, Human rights Watch, [Toxic Tanneries](#), 2012
- ¹¹ Barnes, Justin & Morris, Mike (2008) ['Globalization, the Changed Global Dynamics of the Clothing and Textile Value Chains and the Impact on Sub-Saharan Africa'](#), PRISM – University of Cape Town
- ¹² Hearson, Martin (2009) ['Cashing in – Giant retailers, purchasing practices, and working conditions in the garment industry'](#), Clean Clothes Campaign, Primavera Quint
- ¹³ Upphandlingsmyndigheten, [Riskanalys för textil](#), 2021
- ¹⁴ Upphandlingsmyndigheten, [Riskanalys för textil](#), 2021
- ¹⁵ Amfori, Hentet fra <https://www.amfori.org/>
- ¹⁶ Sedex, Hentet fra <https://www.sedex.com/>
- ¹⁷ SAI Social Accountability Standard, About SA8000, Hentet fra <https://sa-intl.org/programs/sa8000/>
- ¹⁸ Accord, Hentet fra <https://bangladeshaccord.org/>
- ¹⁹ Global Organic Textile Standard, Hentet fra <https://global-standard.org/>
- ²⁰ Better Cotton, Hentet fra <https://bettercotton.org/>
- ²¹ Forbrukerrådet, Hentet fra <https://www.forbrukerradet.no/merkeoversikten/helse/okotex/>
- ²² Fairtrade, Hentet fra <https://www.fairtrade.net/>
- ²³ Svanemerket, Hentet fra <https://svanemerket.no/>
- ²⁴ Clean Clothes Campaign, Hentet fra <https://cleanclothes.org/>
- ²⁵ International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC), Hentet fra <https://www.ilo.org/ipec/programme/lang-en/index.htm>
- ²⁶ Partnership for Cleaner Textile (PaCT), Hentet fra <https://www.textilepact.net/>
- ²⁷ Noe av informasjonen er innhentet ved å intervju noen leverandører over telefonen 27 November 2017; Europages. [Workwear](#). Hentet 2017-11-30
- ²⁸ Noe av informasjonen er innhentet ved å intervju noen leverandører over telefonen 27 November 2017; Europages. [Workwear](#). Hentet 2017-11-30
- ²⁹ Informasjon ble gitt til Swedwatch av en anonym leverandør via e-post 10 November 2017 og over telefon 28 November 2017
- ³⁰ Europages. [Hospital uniform](#). Undated.
- ³¹ Noe av informasjonen er innhentet ved å intervju noen leverandører over telefonen 27 November 2017; Europages. [Workwear](#). Hentet 2017-11-30
- ³² Noe av informasjonen er innhentet ved å intervju noen leverandører over telefonen 27 November 2017; Europages. [Workwear](#). Hentet 2017-11-30
- ³³ OEC. [Synthetic Fabrics](#). The Observatory of Economic Complexity. 2016; Havep. [Sustainable Raw Materials](#). Netherlands. Hentet 2017-11-30
- ³⁴ OEC. [Propylene Polymers](#). The Observatory of Economic Complexity. 2016
- ³⁵ OEC. [Synthetic Filament Yarn Woven Fabric](#). The Observatory of Economic Complexity. 2016
- ³⁶ Adam Ross. [Biggest Textile Exporters in the World](#). Adam Ross Fabrics Ltd. 2015.
- ³⁷ Informasjon gitt av en anonym leverandør fra Norge, via e-post 10 November 2017

-
- ³⁸ Kalebek, N A and Babaarslan, O. [Fiber Selection for the Production of Nonwovens](#). INTECH: Open science, Open mind. 2016.
- ³⁹ OEC. [Synthetic organic fluorescent brightening agents](#). The Observatory of Economic Complexity. 2016
- ⁴⁰ OEC. [Silica sands and quartz sands](#). The Observatory of Economic Complexity 2016
- ⁴¹ WTFx. [Cotton Exports by Country](#). World's Top Exporters. 2017; Worldatlas. [Top Cotton Producing Countries in The World](#). 2017
- ⁴² WTFx. [Crude Oil Exports by Country](#). World's Top Exporters. 2017
- ⁴³ Worldatlas. [Top 15 Quartz Exporting Countries](#). 2017
- ⁴⁴ HSI Magazine. [The Importance of Workwear](#). Issue # 72. Health & Safety International. 2012
- ⁴⁵ Market Brief: Focus on Swedish Market. [Workwear and Promotional Clothing](#). Swedish Chambers of Commerce 2008
- ⁴⁶ Fijan, S and Turk, Š S. [Hospital Textiles, Are They a Possible Vehicle for Healthcare-Associated Infections?](#) International Journal of Environmental Research and Public Health. 9(9):3330-3343. doi:10.3390/ijerph9093330. 2012
- ⁴⁷ Techtex Industrial. [Medical](#). Technical Textile Services Ltd. Hentet 2017-12-11-11
- ⁴⁸ Urbanara. [Terry towel weave](#). Hentet 2017-12-01
- ⁴⁹ O Ecotextiles. [Man-made synthetic fibers](#). 2010; Dutch Ministry of Defence. [Category Plan Workwear Dutch national government](#). 2015
- ⁵⁰ SewWhat. [Flame Retardancy: Fabric Flammability](#). Hentet 2017-11-30; DuPoint. [Inherent versus Treated Flame Resistant Fabrics](#). Hentet 2017-11-30
- ⁵¹ Interlek. [High Visibility Clothing & Accessories Requirements for Europe](#). USA. 2017; 3M Scotchlite. [What is Reflective Material?](#) Hentet 2017-11-30
- ⁵² University of Minnesota. [Quartz: Silica group of silicate materials](#). Department of Geology, University of Minnesota. Hentet 2017-11-30.
- ⁵³ Havep. [Sustainable Raw Materials](#). Netherlands. Hentet 2017-11-30
- ⁵⁴ How products are made. [Bed Sheet](#). Hentet 2017-12-01; How products are made. [Bath Towel](#). Hentet 2017-12-01
- ⁵⁵ E Facts. [Occupational safety and health in the textiles sector](#). European Agency for Safety and Health at Work. Hentet 2017-11-30
- ⁵⁶ Telefonintervjuer og e-post med leverandører, 2017-11-27
- ⁵⁷ OEC. [Woven Cotton Fabric](#). The Observatory of Economic Complexity. 2016
- ⁵⁸ IHS Markit. [Natural and Man-Made Fibers Overview](#). Chemical Economics Handbook. 2015.
- ⁵⁹ OEC. [Synthetic Fabrics](#). The Observatory of Economic Complexity. 2016.
- ⁶⁰ Worldatlas. [Top 15 Quartz Exporting Countries](#). 2017
- ⁶¹ Informasjon hentet fra Lise Berg Larsen, Managing Director, Sleep Scandinavia AS gjennom e-post korrespondanse 2017-10-31
- ⁶² OEC. [Bed linen, of cotton, nes](#). The Observatory of Economic Complexity, 2017; OEC. [Terry towelling etc of cotton nes, width > 30cm](#). The Observatory of Economic Complexity, 2017
- ⁶³ [Textile \(business-humanrights.org\)](#)
- ⁶⁴ Clean Clothes Campaign, [Facts on Pakistan's Garment Industry](#), 2015
- ⁶⁵ Business & Human Rights Resource Centre, [China: 83 major brands implicated in report on forced labour of ethnic minorities from Xinjiang assigned to factories across provinces; Includes company responses](#), 01.03.20
- ⁶⁶ Laura T. Murphy, et al. [Laundering Cotton: How Xinjiang Cotton is Obscured in International Supply Chains](#). Sheffield, United Kingdom: Sheffield Hallam University Helena Kennedy Centre. 2021
- ⁶⁷ Centre for Labour Research and Action. [Seeds of Oppression: Wage sharecropping in Bt cottonseed production in Gujarat, India](#). Advocating Rights in South Asia (Arisa). 2021
- ⁶⁸ Upphandlingsmyndigheten, [Riskanalys för textil](#), 2021
- ⁶⁹ US Department of Labor, List of Goods Produced by Child Labor or Forced Labor, Hentet 2017-12-09
- ⁷⁰ Pakissan.com. [Child Labour in Cotton Growing Districts of Pakistan](#). 2014
- ⁷¹ World Vision Action. [Forced and Child Labour in the Cotton Industry](#). 2012
- ⁷² Swedwatch. 44 Barn med föräldrar i textil industrin: drömmer om ett bättre liv. 2014
- ⁷³ Ibid
- ⁷⁴ Clean Clothes Campaign. [Made in Europe: the ugly truth](#). 2017
- ⁷⁵ Gule fagforeninger er foreninger som er etablert av arbeidsgiveren selv og er derfor ikke frie. Hensikten er å kontrollere arbeidstakere og hindre streik. De kan også kontrolleres eller påvirkes av staten.
- ⁷⁶ World Economy, Ecology and Development, Working Conditions and Economic Development in ICT Production in Central and Eastern Europe 2010
- ⁷⁷ Hammer, N. [UK clothing manufacturing booms, but workers' rights lag behind](#). University of Leicester. 2015

-
- ⁷⁸ Business & Human Rights Resource Centre. [Syrian refugees: Abuse & exploitation in Turkish garment factories](#). 2017. Lendman, S. [Turkey Exploiting Syrian Refugee Adults and Children in Cheap Labour Industrial Sweatshops](#). Global Research. 2016
- ⁷⁹ Utrikesdepartementet, [Mänskliga rättigheter i Saudiarabien 2011](#) Hentet 2017-10-27; ILO, Working Paper No. 267, [Working conditions of contract workers in the oil and gas industries](#), 2010; The Degradation of Work, Oil and Casualization of Labor in the Niger Delta, 2010; Oil price.com, [Nigerian Oil Workers Go On Strike, Stop Production At Several Flow Stations](#), 2017, The Guardian, [Shell Nigeria oil spill '60 times bigger than claimed'](#), 2012-04-23
- ⁸⁰ Wday, [The Bakken's dirty secret: sex trafficking has growing precense in oil patch experts say](#) 2014-05-06, Al Jazeera, [The Dark side of the oil boom: Human trafficking in the Heartland](#), 2014-04-28, Columbia law school, [Righting wrongs? Barrick Gold's remedy mechanism for sexual violence in Papua New Guinea](#) November 2015
- ⁸¹ Changing Markets Foundation. [Dressed to Kill: Fashion brands' hidden links to Russian oil in a time of war](#). 2022
- ⁸² Reuters, [Bangladesh garment export growth seen slowing to 'normal' 15% this year](#), 10.08.22
- ⁸³ Transparency International, [Ten years since the Rana Plaza tragedy: Has fast fashion ironed out their deadly corruption problems?](#), 21.04.22
- ⁸⁴ Ählström, J., ["Alla ska behandlas med respekt": Uppkomst och utveckling av narrativet om mänskliga rättigheter i globala leverantörskedjor](#), Stockholm School of Economics, 2017
- ⁸⁵ Paramasivam, P et.al., [Knowledge, Attitude, and Practice of Dyeing and Printing Workers](#) Indian J Community Med. doi: 10.4103/0970-0218.74358. 2010
- ⁸⁶ Upphandlingsmyndigheten, [Risker i upphandling av varor inom städ och kemikalier](#), 2016, Pulitzer Center, [India: The Toxic Price of Leather](#), 2017-10-03, ITUC, [Toxic work stop deadly exposure today](#), 2015-04-09
- ⁸⁷ Business Queensland. [Management of dust containing crystalline silica \(quartz\)](#). Queensland Government.
- ⁸⁸ WWF. [Cotton: a water wasting crop](#). Hentet 2017-11-30
- ⁸⁹ Reuters, [Fake pesticides endanger crops and human health in India](#), 2015-11-20
- ⁹⁰ International Journal of Applied Research, [Bt cotton in India, pesticide use and environmental impact in India](#), 2016; International Journal of Occupational and Environmental Health, [Acute pesticide poisoning among female and male cotton growers in India](#), 2005; Journal of Developmental Economics, [Risk preferences and pesticide use by cotton farmers in China](#), 2013
- ⁹¹ Fiber2fashion. [Impact of Textiles and Clothing Industry on Environment: Approach Towards Eco-Friendly Textiles](#). Hentet 2017-11-30
- ⁹² Chequer, F M et.al. [Textile Dyes: Dyeing Process and Environmental Impact, Eco-Friendly Textile Dyeing and Finishing](#), Dr. Melih Gunay (Ed.), InTech, DOI: 10.5772/53659. 2013
- ⁹³ Upphandlingsmyndigheten, [Riskanalys för textil](#), 2021
- ⁹⁴ Ecotextile. [Polyester and our health](#). 2011
- ⁹⁵ CBC News. [Phthalates: Soft plastic's hidden hazard](#). CBC News- Canada. 2011
- ⁹⁶ PRI. [It's not just natural and synthetic fibers in your clothes — there are plenty of chemicals too](#). Public Radio International. 2015; KEMI. [Phthalates which are toxic for reproduction and endocrine-disrupting – proposals for a phase-out in Sweden](#). Swedish Chemicals Agency. 2015
- ⁹⁷ Change your shoes et al., [Tricky Footwork - The Struggle for Labour Rights in the Chinese Footwear Industry](#), 2016
- ⁹⁸ Torbjørn Bakken, Bakken & Strøm, 2017-11-27
- ⁹⁹ Change your shoes, [Labour on a shoestring](#), 2016
- ¹⁰⁰ Change your shoes, [Labour on a shoestring](#), 2016
- ¹⁰¹ E-post anonym leverandør, 2017-12-04
- ¹⁰² Change your shoes, [Labour on a shoestring](#), 2016
- ¹⁰³ E-post anonym leverandør, 2017-12-04
- ¹⁰⁴ Industriall, [Report – European Footwear Sector: Structure, social dialogue, future](#), 2014
- ¹⁰⁵ Torbjørn Bakken, Bakken & Strøm, 2017-11-27
- ¹⁰⁶ OEC. [Synthetic Fabrics](#). The Observatory of Economic Complexity. 2016; Havep. [Sustainable Raw Materials](#). Netherlands. Hentet 2017-11-30
- ¹⁰⁷ E-post anonym leverandør, 2017-12-04
- ¹⁰⁸ Fair Action, [Under huden – en granskning av väskindustrins hantering av läder](#), 2017; Change your shoes. [A tough story of leather – A journey into the tanning industry via the Santa Croce District](#) 2016; Telefonsamtale, Torbjørn Bakken, Bakken & Strøm, 2017-11-27
- ¹⁰⁹ Merchant Research and Consulting Ltd., [China to Remain World's PVC Leader in the Years to Come](#), Hentet 2017-11-28
- ¹¹⁰ IHS Markit, [Polychloroprene Elastomers](#), Hentet 2017-11-28
- ¹¹¹ Business Wire, [Technavio Announces Top Seven Vendors in the Global Neoprene Market from 2016 to 2020](#), 2016-06-27

-
- ¹¹² [Fibermax Composites, Aramid fiber](#), Hentet 2017-11-29
- ¹¹³ [Torbjørn Bakken, Bakken & Strøm, 2017-11-27](#)
- ¹¹⁴ [Worldatlas. The Top 10 Steel Producing Countries in The World](#) (2015). Hentet 2017-12-07
- ¹¹⁵ [WTFx. Cotton Exports by Country](#). World's Top Exporters. 2017; [Worldatlas. Top Cotton Producing Countries in The World](#). 2017
- ¹¹⁶ [Råvarumarknaden.se, USA passerade Saudiarabien som världens största oljeproducent](#), Hentet 2017-10-27
- ¹¹⁷ [Centro Nuovo Modello di Sviluppo, FAIR, A tough story of leather – A journey into the tanning industry via the Santa Croce industry](#), 2016
- ¹¹⁸ [Centro Nuovo Modello di Sviluppo, FAIR, A tough story of leather – A journey into the tanning industry via the Santa Croce industry](#), 2016
- ¹¹⁹ [Chemical Economics Handbook, Natural rubber](#), Hentet 2017-11-01
- ¹²⁰ [US Geological Survey, Iron Ore](#), Hentet 2017-10-26, U.S Geological Survey, [Iron ore](#) Hentet 2017-10-27
- ¹²¹ [Worldatlas. The World's Leading Bauxite Producing Countries](#) (2014). Hentet 2017-12-07
- ¹²² [Blogpost on Work Place Protective Clothing. The Different Types of Safety Shoes for Different Job Roles](#). 2013.
- ¹²³ [Arbetsko. Products](#) Hentet 2017-12-05
- ¹²⁴ [SSD. What are the Differences Between Steel-Toed and Composite Toe Shoes?](#) Safety Shoe Distributors. Hentet 2017-12-08, Telephone call, [Torbjørn Bakken, Bakken & Strøm, 2017-11-27](#)
- ¹²⁵ [Change your Shoes, Labour on a shoe string](#), 2016
- ¹²⁶ [SGS. Hazardous Chemicals in Footwear Manufacturing](#). 2014
- ¹²⁷ [SOMO Summary report. Where the Shoe Pinches. Child Labour in the Production of Leather Shoes](#). June 2012
- ¹²⁸ [Telefonsamtale, Torbjørn Bakken, Bakken & Strøm, 2017-11-27](#)
- ¹²⁹ [Telefonsamtale, Torbjørn Bakken, Bakken & Strøm, 2017-11-27, E-post anonym leverandør, 2017-12-04](#)
- ¹³⁰ [Telefonsamtale, Torbjørn Bakken, Bakken & Strøm, 2017-11-27](#)
- ¹³¹ [Change your Shoes, Labour on a shoe string](#), 2016
- ¹³² [Pieper, A and Xu, F. Tricky Footwork: The Struggle for Labour Rights in the Chinese Footwear Industry](#). Change your shoes. SÜDWIND, INKOTA-netzwerk, Globalization Monitor, 2016
- ¹³³ [Tarantola, A. How Leather Is Slowly Killing the People and Places That Make It](#). GIZMOD. March 2014
- ¹³⁴ [Drovers. World Cattle Inventory: Ranking of countries \(FAO\)](#). 2015
- ¹³⁵ [Change your shoes, A tough story of leather, A journey into the tanning industry via Santa Croce District](#), 2016
- ¹³⁶ [Luginbühl, C and Dr. Musiolek, B. Labour on a Shoe String](#). Change Your Shoes Campaign. 2016
- ¹³⁷ [Change your shoes, Labour on a shoestring](#), 2016
- ¹³⁸ [Clean Clothes Campaign. Italian factory conditions deteriorate](#). 2015
- ¹³⁹ [Aronsson, C. Under Huden: en granskning av väskindustrins hantering av läder](#). Fair Action, 2016; [Engvall, M. Svenska skor ger spår i miljön: En granskning av miljöeffekter från garverier i Syd](#). Swedwatch. 2009
- ¹⁴⁰ [SOMO & NOWCommunities, Hell-bent for leather: Labour conditions in the leather industry in Pakistan](#). 2016
- ¹⁴¹ [Centro Nuovo Modello di Sviluppo, FAIR, A tough story of leather – A journey into the tanning industry via the Santa Croce industry](#), 2016
- ¹⁴² [US Department of Labor,](#)
- ¹⁴³ [Human Rights Watch, From the tiger to the crocodile: Abuse of migrant workers in Thailand](#), 2010
- ¹⁴⁴ [Danwatch, Do you use rubber?](#), Jan 2013
- ¹⁴⁵ [United States Department of Labor. List of Goods Produced by Child Labor or Forced Labor](#). 2016
- ¹⁴⁶ [Aronsson, C. In the Same Footsteps? A Review of the Sustainability Efforts of Four Shoe Store Chains](#). Fair Trade Center. 2014
- ¹⁴⁷ [Khan, EA. SCP in Bangladesh: The Brown Hope of Hazaribagh and the Golden Fibre of Bangladesh \(Chapter 5\)](#). European Union. 2017
- ¹⁴⁸ [Uppsala Universitet, Occupational and Environmental Medicine Uppsala. Uppsala Universitet and Akademiska Sjukuset](#). Hentet 2017-12-07
- ¹⁴⁹ [Aronsson, C. In the Same Footsteps? A Review of the Sustainability Efforts of Four Shoe Store Chains](#). Fair Trade Center. 2014; [Ensing, A. Hazardous Child Labour in the Leather Sector of Dhaka, Bangladesh](#) in [The Worst Forms of Child Labour in Asia: Main findings from Bangladesh and Nepal](#). IREWOC. 2010.
- ¹⁵⁰ [Luginbühl, C and Dr. Musiolek, B. Labour on a Shoe String](#). Change Your Shoes Campaign. 2016
- ¹⁵¹ [Enact Sustainable Strategies, Riskanalys: Instrument](#), 2017
- ¹⁵² [CRS. Textile and Leather Testing](#). Chemical Inspection and Regulation Service(CIRS), Europe. Hentet 2017-12-07

-
- ¹⁵³ Reportage sändt i TV4:s [Kalla fakta del 7 – Läderlavarna](#). 8 december 2013, Gallagher, S. [India: The Toxic Price of Leather](#). Pulitzer Center; PETA, [Environmental Hazards of Leather](#), PETA/ Issues/ Animals used for clothing/ The leather Industry. Hentet 2017-12-07
- ¹⁵⁴ Ifølge Torbjørn Bakken har Bakken & Strøm byttet til vegetabilsk-garving av lær i Pakistan, telefonsamtale 2017-11-27
- ¹⁵⁵ Greenpeace, [Amazon Cattle Footprint](#), 2009
- ¹⁵⁶ Arsenault. C and Mendes, K. [Amazon protectors: Brazil's indigenous people struggle to stave off loggers](#). Reuters. June; Nolen, S. [Brazil's land war between Indigenous people and farmers: 'We just need to be home'](#). The Globe and Mail. [List of Goods Produced by Child Labor or Forced Labor](#), Hentet 2017-12-08
- ¹⁵⁷ WWF, [Cotton Farming Cotton: A water wasting crop](#), hentet 2017-11-29
- ¹⁵⁸ Reuters, [Fake pesticides endanger crops and human health in India](#), 2015-11-20
- ¹⁵⁹ International Journal of Applied Research, [Bt cotton in India, pesticide use and environmental impact in India](#), 2016; International Journal of Occupational and Environmental Health, [Acute pesticide poisoning among female and male cotton growers in India](#), 2005; Journal of Developmental Economics, [Risk preferences and pesticide use by cotton farmers in China](#), 2013
- ¹⁶⁰ Verité, [Rubber](#) Hentet 2017-11-20, CSR Academy, [Combating child labor in the supply chain in India](#), 2013; Maplecroft, Risk calculators and dashboards, [Climate change will push more children into work](#), 2010; Danwatch, [Behind the rubber label](#), 2013;
- ¹⁶¹ Chemistry World. [Synthetic Fabric: Green couture](#). 2008
- ¹⁶² Telefonsamtale, Torbjørn Bakken, Bakken & Strøm, 2017-11-27, E-post, Anonym leverandør 2017-12-01, ATG hansker er lagd på Sri Lanka
- ¹⁶³ Telefonsamtale, Torbjørn Bakken, Bakken & Strøm, 2017-11-27
- ¹⁶⁴ Large fabric producing countries in general Textile Exchange, [Fabrics Industry Overview](#), Hentet 2017-11-29
- ¹⁶⁵ Fair Action, [Under huden – en granskning av väskindustrins hantering av läder](#), 2017 Change your shoes, [A tough story of leather – A journey into the tanning industry via the Santa Croce District](#) 2016 Telephone call, Torbjørn Bakken, Bakken & Strøm, 2017-11-27
- ¹⁶⁶ Merchant Research and Consulting Ltd., [China to Remain World's PVC Leader in the Years to Come](#), Hentet 2017-11-28
- ¹⁶⁷ IHS Markit, [Polychloroprene Elastomers](#), Hentet 2017-11-28
- ¹⁶⁸ Business Wire, Technavio Announces Top Seven Vendors in the Global Neoprene Market from 2016 to 2020, 2016-06-27
- ¹⁶⁹ Fibermax Composites, [Aramid fiber](#), Hentet 2017-11-29
- ¹⁷⁰ World Steel Association, [World Steel in Figures 2017](#), The Balance, [The biggest Aluminum producers 2014](#), Hentet 2017-11-23
- ¹⁷¹ Chemical Economics Handbook, [Natural rubber](#), Hentet 2017-11-01
- ¹⁷² National Cotton Council of America, [Production ranking](#), 2016
- ¹⁷³ US Geological Survey, [Iron Ore](#), Hentet 2017-10-26 , U.S Geological Survey, [Iron ore](#) Hentet 2017-10-27
- ¹⁷⁴ Centro Nuovo Modello di Sviluppo, FAIR, A tough story of leather – A journey into the tanning industry via the Santa Croce industry, 2016
- ¹⁷⁵ Se for eksempel [Guide - the rights gloves](#), eller Engineering 360, [Safety gloves information](#), Hentet 2017-11-28
- ¹⁷⁶ Midas Safety, [Manufacturing facilities](#), Hentet 2017-11-28
- ¹⁷⁷ E-post, Anonym leverandør 2017-12-01
- ¹⁷⁸ Telefonsamtale, Torbjørn Bakken, Bakken & Strøm, 2017-11-27, E-post, Anonym leverandør 2017-12-01
- ¹⁷⁹ E-post, Anonym leverandør 2017-12-01
- ¹⁸⁰ Department of Labor, [List of Goods Produced by Child Labor or Forced Labor](#), Hentet 2017-11-29
- ¹⁸¹ Swedwatch, 44 barn 2014
- ¹⁸² Human Rights Watch, [From the tiger to the crocodile: Abuse of migrant workers in Thailand](#), 2010
- ¹⁸³ Danwatch, [Do you use rubber?](#), Jan 2013
- ¹⁸⁴ Råvarumarknaden.se, [USA passerade Saudiarabien som världens största oljeproducent](#), Hentet 2017-10-27
- ¹⁸⁵ Swedwatch, Riskanalys av material och leverantörsled i Kungsbrohuset 2011; SVT, [Brasilien: Indianer ockuperar gruva](#), 2006-10-19, Business & Human Rights Resource Center, [Business and Human Rights in Guinea](#) Hentet 2017-10-27 Mining Technology, [China's appalling mining death rate – dealing with 'disorderly' management](#) 2012-10-31 Swedwatch, Allt är inte guld som glimmar, 2011 World Resource Institute, [Mine the](#) Gap: Connecting Water Risks and Disclosure in the Mining Sector 2010
- ¹⁸⁶ Wday, [The Bakken's dirty secret: sex trafficking has growing precense in oil patch experts say](#) 2014-05-06, Al Jazeera, [The Dark side of the oil boom: Human trafficking in the Heartland, 2014](#)-04-28, Columbia law school, Righting wrongs? [Barrick Gold's remedy mechanism for sexual violence in Papua New Guinea](#) November 2015
- ¹⁸⁷ Enact, [Riskanalys: medicinska undersökningshandskar](#), 2017

-
- ¹⁸⁸ [International Agency for Research on Cancer, Chemical Agents and Related Occupations](#), 2012
- ¹⁸⁹ Swedwatch, Den blinda klädimporten, 2008
- ¹⁹⁰ Verité, [Rubber](#) Hentet 2017-11-20, CSR Academy, [Combating child labor in the supply chain in India](#), 2013, Maplecroft, Risk calculators and dashboards, [Climate change will push more children into work](#), 2010, Danwatch, [Behind the rubber label](#), 2013
- ¹⁹¹ Telephone call, Anonym produsent, 2017-11-28 and E-post fra Johan Rapp, 3M, 2017-12-01
- ¹⁹² The Observatory of Economic Complexity, [Where does China import Polypropylene in primary forms from? \(2016\)](#) Hentet 2017-11-30, ICIS, [US polypropylene imports rise as China aims for self-sufficiency](#), 2016-07-06
- ¹⁹³ Cision PR Newswire, [Global and China Polyurethane Industry Chain Report](#), 2011-2012, 2012-09-10
- ¹⁹⁴ Merchant Research & Consulting Ltd. [China to Remain World's PVC Leader in the Years to Come](#) 2014-12-12
- ¹⁹⁵ The Observatory of Economic Complexity, [Isoprene Rubber \(IR\) trade](#), and HIS Markit, [Isoprene](#), hentet 2017-11-30
- ¹⁹⁶ The Observatory of Economic Complexity, [Where does China import Nails/staples/etc. iron/steel. not office stationary from? \(2016\)](#), [Nails/Staples/ETC. Iron/Steel. not office stationary trade](#), Hentet 2017-11-30
- ¹⁹⁷ Chemical Economics Handbook, [Natural rubber](#), Hentet 2017-11-01
- ¹⁹⁸ National Cotton Council of America, [Production ranking](#), 2016, The Observatory of Economic Complexity, [Cotton, not carded or combed](#), Hentet 2017-11-20
- ¹⁹⁹ Index Mundi, [Bauxite production by country](#) 2017-10-26
- ²⁰⁰ Se for eksempel Technical datasheet 3M™ 8300 series Particulate Respirators or 3M™ Aura™ Particulate Respirator 9300+ Series, or RSG, [Product FS Particulate respirators data sheet](#), Hentet 2017-11-30
- ²⁰¹ 3M™ Personal Safety, Better protection through simple selection, Hentet 2017-11-30
- ²⁰² FFP3 Respiratory Masks,
- ²⁰³ Telefonsamtale, anonym produsent, 2017-11-28
- ²⁰⁴ E-post fra Johan Rapp, 3M, 2017-12-01
- ²⁰⁵ Topical research digest: Human rights and contemporary slavery, [The dark side of labour in China](#), Hentet
- ²⁰⁶ South China Morning Post, ['Low pay, long hours': life inside factory that supplied Ivanka Trump brand in China](#), 2017-06-28; The Guardian, [The grim truth of Chinese factories producing the west's Christmas toys](#),
- ²⁰⁷ ITUC, Survey of violations of trade union rights in [China](#), 2016-2017
- ²⁰⁸ Business & Human Rights Resource Centre. [Syrian refugees: Abuse & exploitation in Turkish garment factories](#). 2017. Lendman, S. [Turkey Exploiting Syrian Refugee Adults and Children in Cheap Labour Industrial Sweatshops](#). Global Research. 2016, Utrikesdepartementet, Mänskliga rättigheter i Turkiet 2011
- ²⁰⁹ US Department of Labor, [Report on child labor, Thailand](#), 2012; ILO, [Combating the worst forms of child labour in shrimp and seafood processing areas in Thailand](#), 2016; Danwatch, [Do you use rubber?](#), Jan 2013
- ²¹⁰ Human Rights Watch, [From the tiger to the crocodile: Abuse of migrant workers in Thailand](#), 2010
- ²¹¹ Danwatch, [Do you use rubber?](#), Jan 2013
- ²¹² CSR Academy, Combating child labor in the supply chain in India, 2013, Maplecroft, Risk calculators and dashboards, Climate change will push more children into work, 2010, Human Rights Watch, Uzbekistan: Forced Labor Linked to World Bank, 2017
- ²¹³ The Guardian, [India's farmer suicides: are deaths linked to GM cotton?](#), 2014-05-05
- ²¹⁴ Swedwatch, Riskanalys av material och leverantörsled i Kungsbrohuset 2011; SVT, [Brasilien: Indianer ockuperar gruva](#), 2006-10-19, Business & Human Rights Resource Center, [Business and Human Rights in Guinea](#) Hentet 2017-10-27
- ²¹⁵ Business & Human Rights Resource Center, [Business and Human Rights in Guinea](#) Hentet 2017-10-27
- ²¹⁶ Wday, [The Bakken's dirty secret: sex trafficking has growing precense in oil patch experts say](#) 2014-05-06, Al Jazeera, [The Dark side of the oil boom: Human trafficking in the Heartland](#), 2014-04-28, Columbia law school, Righting wrongs? [Barrick Gold's remedy mechanism for sexual violence in Papua New Guinea](#) November 2015
- ²¹⁷ Enact, Riskanalys: Medicinska undersökningshandskar, 2016
- ²¹⁸ International Journal of Occupational and Environmental Health, [Occupational Health and Safety in China](#), Oct/Dec 2003; Labor Watch Pakistan, [Safety at workplace](#), 2015-08-24
- ²¹⁹ Danwatch, [Do you use rubber?](#), Jan 2013
- ²²⁰ Enact, Riskanalys: Medicinska undersökningshandskar, 2016
- ²²¹ Washington Post, [This documentary went viral in China. Then it was censored. It won't be forgotten](#), 2015-03-16
- ²²² Greenspec, [Steel production & environmental impact](#), Hentet 2017-11-17
- ²²³ The Wilderness Society, [Bauxite mining threatens Wild Rivers](#) 2015-07-31; Naturskyddsföreningen, [Bra Miljöval – Kriterier 2013:4](#) 2013
- ²²⁴ Inter Press Service, [As Jamaica's Prime Forests Decline, Row Erupts Over Protection](#), 2015-06-04
- ²²⁵ Reuters, [Fake pesticides endanger crops and human health in India](#), 2015-11-20

---

²²⁶International Journal of Applied Research, [Bt cotton in India, pesticide use and environmental impact in India](#), 2016, International Journal of Occupational and Environmental Health, [Acute pesticide poisoning among female and male cotton growers in India](#), 2005, Journal of Developmental Economics, [Risk preferences and pesticide use by cotton farmers in China](#), 2013

